

**UNIVERZITA KARLOVA
V PRAZE**

3. LÉKAŘSKÁ FAKULTA

Ústav centra preventivního lékařství, oddělení zdraví
dětí a mládeže

Vendula Valášková

**Screeningové šetření dětské kresby
emocionální traumatizace v mladším
školním věku**

*Screening research of the children drawing
emotional traumatism in the younger school age*

Bakalářská práce

Praha, květen 2007

Autor práce: Vendula Valášková

Studijní program: Veřejné zdravotnictví

Bakalářský studijní obor: Specializace ve zdravotnictví

Vedoucí práce: **MUDr. Eva Vaničková, CSc.**

Pracoviště vedoucího práce: **Ústav centra preventivního lékařství 3.**

LF

Datum a rok obhajoby: září, 2007

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato bakalářská práce byla používána ke studijním účelům.

V Praze dne 28.srpna 2007

Vendula Valášková

Podpis.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své konzultantce MUDr. Evě Vaničkové CSc. za odborné vedení, cenné rady, podněty a připomínky při zpracování mé bakalářské práce.

Obsah

OBSAH	5
SOUHRN	6
SUMMARY	7
ÚVOD	9
Historie	9
Úmluva o právech dítěte.....	9
Rodina.....	10
Cíl	10
1. SYNDROM CAN	11
1.1 Týrání	12
1.2 Zneužívání	13
1.3 Zanedbávání.....	13
2. SCREENINGOVÉ ŠETŘENÍ DĚTSKÉ KRESBY	14
2.1 Kvalitativní hodnocení	16
2.2 Kvantitativní hodnocení	16
2.3 Vývoj kresebných dovedností	17
3. PRACOVNÍ HYPOTÉZY	18
4. METODIKA PRÁCE	19
4.1 Charakteristika souboru.....	20
5. VÝSLEDKY	21
6. DISKUSE	25
ZÁVĚR	29
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	32
SEZNAM PŘÍLOH	32
PŘÍLOHA Č. 1 ROZHOVOR	33
PŘÍLOHA Č. 2 INDIKÁTORY	34
TABULKA Č. 4	36
TABULKA Č. 5	36
TABULKA Č. 6	36
TABULKA Č. 7	37
TABULKA Č. 8	37

Souhrn

Cílem mé diplomové práce bylo ověření metodiky screeningového vyšetření emocionální traumatizace dětí mladšího školního věku. Ke screeningovému šetření emocionální traumatizace dětí byla použita metoda Hardin a Peterson (L.W.Peterson, M.E. Hardin, 1997). Sledovaný soubor tvořilo dvacet dětí vytipovaných pedagogem základní školy jako rizikové či ohrožené, z toho bylo 5 dívek a 15 chlapců.

Byly dodrženy podmínky zvolené metodiky a každé dítě dle instrukcí nakreslilo lidskou postavu, na které byla identifikována přítomnost indikátorů dle návodu. Počet přítomných indikátorů byl vyhodnocen a dle konečného součtu byly výsledky screeningového hodnocení přiřazeny k patřičné skupině (0-2 bez rizika, 3-5 nízká míra rizika, 6 a více vysoká míra rizika).

Ze sledovaného souboru 20 dětí bylo dle hodnocení kreseb podle této metodiky ve sféře bez rizika identifikováno 55 % dětí, v oblasti nerozhodné 30 % dětí a v oblasti, kterou je nutno vyšetřit jsou 3 děti (15 %). Podle zařazení do skupiny podle vyskytujících se indikátorů byl s dětmi zařazenými do 2. a 3. rizikové skupiny byl opět dle této metodiky vyplněn dotazník. Všechna hodnocení i rozhovor byl řádně zaznamenán do záznamového archu a je prezentován formou tabulek a grafů.

Je možné konstatovat, že zvolená metodika je vhodná pro screeningové vyšetření jako rychlá a orientační metoda. Tomuto postupu lze vytknout pouze předběžné vytipování dětí jejich pedagogem. Ukázalo se totiž, že pedagog nedokáže vždy ve skupině mnoha dětí najít dítě emocionálně traumatizované. Řešením by tedy bylo plošné provádění tohoto screeningu, které by měl v každé škole na starosti nejspíše třídní učitel. Metoda Hardin a Peterson (L.W. Peterson, M.E. Hardin, 1997) není obtížná a snad by bylo prospěšné učitele nebo výchovné pracovníky zaškolit do této metody, aby ji mohli používat ve své denní praxi. Navíc pedagogy tato metoda zaujala, chtěli být obeznámeni s jejími výsledky a zajímali se i o doplňující literaturu. Na základě předběžných závěrů svého šetření byla formulována doporučení v oblasti rodiny, školy a společnosti.

Summary

The purpose of my thesis was to prove the methodology of the screening research of the younger school age children emotional traumatism. It was the Hardin and Peterson method (L.W. Peterson, M.E. Hardin, 1997), which was used for this emotional traumatism screening research. Twenty children made a suspense file, 5 girls and 15 boys and the children were chosen by a basic school teacher who considered them as children in risk or danger.

The requirements of the chosen methodology were observed and in accordance with the instructions every child drew a human being stature on which the indicators' presence was identified according to the guide. The number of the present indicators was analysed and the results of the screening classification were assigned to a particular category in compliance with the total (0-2 no risk, 3-5 low rate of the risk, 6 and up high rate of the risk).

In accordance with the drawings classification of this methodology the twenty children of the suspense file were identified as follows: 55% were in the sphere of no risk, 30% in the indecisive sphere and 3 children (15%) were in the sphere which must be examined. The children classified in the sphere of risk 2 and 3 completed a questionnaire again according to this methodology after categorization of the occurred indicators. All the results and classification as well as the interview were properly recorded into the data sheet and are presented by means of the tables and diagrams.

We may say that the chosen methodology is useful for the screening research as a quick and reference method. This procedure has just one thing to comment and it was the teacher's preliminary forecast of the children for this research. The forecast showed that the teacher was not always able to find the emotionally traumatized child among a lot of children. The solution could be the area accomplishment of this screening and probably the class master should be in charge of it in every school. The method of Hardin and Peterson (L.W. Peterson, M.E. Hardin, 1997) is not difficult and it might be favourable for teachers and educators to learn this method and use it in everyday practice. Moreover the pedagogues cared for this method very much, they wanted to know the results and

they were interested in supplementary literature. In terms of the preliminary conclusion of my screening the recommendations were put down in the sphere of a family, school as well as the society.

Úvod

Historie

Nové století přináší spoustu změn v postavení jednotlivých členů moderní společnosti, tedy i v postavení dítěte. Mění se pohled na jeho výchovu, společnost se snaží více chápat jeho potřeby, všímá si jeho práv a dohlíží na jejich dodržování. Prvním dokumentem, který upřesňuje právní postavení dítěte a stanoví povinnost státu ochraňovat jej, je Ženevská Deklarace práv dítěte. Ta byla přijata v roce 1924 Společností národů. Reagovala především na zneužívání dětí ve válkách a kolonialismu, proti otroctví a vykořisťování. Na základě analýz obsažených v této Deklaraci se změnily přístupy k dětem, které jakkoli trpí. Největšího rozvoje dosáhly vědní disciplíny jako vývojová a sociální psychologie, pediatrie, sociální vědy a sociální práce. Vrcholem tohoto úsilí byl přerod pomocné organizace UNRRY, která pomáhala válkou poškozeným zemím, v polovládní organizaci UNICEF. Vznikla v padesátých letech na půdě Organizace spojených národů, která převzala veškerou iniciativu v mezinárodní pomoci všem ohroženým dětem. Tento fond formuloval a prosadil v roce 1959 ve Spojených národech právní normu: Chartu práv dítěte, která se orientuje už i na bezprostřední týrání a zneužívání dětí. Tato Charta ovlivnila i u nás tehdy připravovaný zákon o rodině, který byl přijat v roce 1963. Ten zdůrazňuje rozhodující postavení rodiny ve výchově a péči o dítě, znovu zavedl pěstounskou péči.

Úmluva o právech dítěte

Dne 20. 11. 1989 v New Yorku byla přijata Úmluva o právech dítěte, v České republice je v platnosti od roku 1991. Jmenuje soubor práv dítěte vůči rodičům, nebo zákonným zástupcům, kteří mu jsou podle Úmluvy povinni výchovou, péčí o ně, správou jejich záležitostí a jejich zastupováním. Dle Úmluvy má dítě právo na život, vlastní jméno, státní příslušnost, poznání vlastních rodičů a udržování kontaktu s nimi i jestliže jsou v zahraničí, nebo ve výkonu trestu. Dále má dítě právo na svobodu vyjadřování, projevu, myšlení, náboženství a na přístup k informacím. Tato Úmluva zajišťuje dítěti ochranu a rozvoj formou

smlouvy, která je závazná pro státy, které ji ratifikovaly. Tato práva musí zabezpečit každý stát, který přijal Úmluvu, každému dítěti.

Rodina

Přesto se však rozvíjí i různá nebezpečí pro dítě, která mu chystají dospělí, nejčastěji jeho nejbližší. Tato nebezpečí jsou hlavně týrání, zneužívání a zanedbávání. Tyto způsoby ubližování dítěti mohou být velice rozsáhlé a závažné a mohou vést k trvalému poškození dítěte, ať psychickému, nebo fyzickému, ale dokonce i k jeho záhubě. Největším problémem je to, že tato nebezpečí číhají na děti nejčastěji v jejich bezprostřední blízkosti, nezdědka přímo v jeho rodině, instituci, která mu má být nejbliže a poskytovat mu všestrannou oporu.

Cíl

Téma své diplomové práce Screeningové šetření traumatizace dětské kresby v mladším školním věku jsem si vybrala, protože ráda pracuji s dětmi. Několik let jezdím s dětmi na tábory jako pionýrská vedoucí. Zde mám na starost oddíl asi dvaceti dětí po dobu zhruba tří týdnů. Za tuto dobu poznám povahu a problémy těchto dětí. Některým dětem, které jezdí na tyto tábory pravidelně a třeba i navštěvují pravidelné schůzky oddílu, se nám daří pomáhat. Těžko se však pomáhá dětem, které přijedou jen na jeden tábor. Častokrát poznáme, že některé dítě má problém, ale těžko rozluštíme, o jaký problém se přesně jedná a tedy se i těžko řeší. Proto ráda poznávám metodiky pomoci dětem. Mým cílem je naučit se pracovat s metodou Harding – Petersonové a na vybraném souboru dětí ověřit její platnost. S pomocí této metody potom bude snazší rozpoznat děti, kterým hrozí kterýkoliv způsob zneužívání, zanedbávání či týrání a předat je do péče odborníkům, jako jsou pedagogičtí pracovníci a psychologové, kteří mohou zabránit případnému pokračování tohoto negativního vlivu a v co nejvyšší míře omezit rozvoj psychického či fyzického poškození.

1. Syndrom CAN

„Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, obecně označovaný v anglosaské literatuře jako Child Abuse and Neglect (CAN) a odtud převzatý i do naší terminologie, je soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu a vývoje dítěte i jeho postavení ve společnosti, v rodině především. Jsou výsledkem převážně úmyslného ubližování dítěti, způsobeného nebo působeného nejčastěji jeho nejbližšími vychovateli, hlavně rodiči. Jejich nejvyhraněnější podobou je úplné zahubení dítěte.“ (J.Dunovský, 1995)

Syndrom CAN je nejčastější příčinou emocionální traumatizace dětí.

Je proto třeba včas rozpoznat už rizikové faktory, jejichž přítomnost by mohla znamenat hrozbu tělesného týraní. Mezi tyto rizikové faktory patří např. neschopnost otevřeného dialogu mezi rodiči, emocionální chlad, příliš autoritářská výchova, přeceňování, stejně jako podceňování dítěte, jeho nedostatečná akceptace včetně osobnostních i jiných odlišností. Do rizikových faktorů patří i nedostatečně formulovaná „pravidla hry“ – předem dohodnuté způsoby výchovy včetně jasného systému odměn a trestů, a nedůsledné dodržování a kontrola těchto pravidel. Pokud ve výchově převažuje trest nad odměnou a pochvalou, nebo hrozí nepřiměřeně vysoké a kruté tresty za selhání, měli bychom tomu věnovat zvýšenou pozornost. Je třeba udržovat vyvážené vztahy mezi sourozenci, podporovat dostatečně sociální dovednosti, zabraňovat sociální izolaci, udržovat co nejvyšší kulturu chování a poskytovat dítěti dostatek rozmanitých emočních podnětů, vhodných pro jeho zdravý osobnostní rozvoj. Pokud je v rodině již přítomen sociální patogen v podobě jakékoliv závislosti (nejen na návykových látkách, ale třeba i na odměně, nebo na partnerovi) nebo rizikového životního stylu, návyků a rituálů, jedná se o další velice významný ukazatel hrozícího týraní, nebo zanedbávání dítěte. Nepříznivě působí i faktor dnes ztěžlivý a to je dlouhodobý stres v rodině, např. v důsledku dlouhodobé pracovní nezaměstnanosti jednoho nebo více rodinných příslušníků, a s tím spojená zhoršená finanční situace, nebo přítomnost chronicky nemocného člena rodiny.

1.1 Týrání

Tělesné týrání je definováno jako fyzické ublížení dítěti, nebo nezabránění ublížení, nebo utrpení dítěte, včetně úmyslného otrávení nebo udušení dítěte, a to tam, kde je určitá znalost, nebo důvodné podezření, že zranění bylo způsobeno, anebo že mu vědomě nebylo zabráněno.

Tělesné týrání se dále dělí na aktivní s několika podskupinami, které zahrnuje všechny akty násilí na dítěti. Tělesné týrání pasivní povahy se vyznačuje nedostatečným uspokojením alespoň nejdůležitějších potřeb dítěte a to i v návaznosti na psychické a sociální potřeby dítěte. Jde o úmyslné i neúmyslné neposkytování péče, které se vyskytuje u rodičů značně zaostalých, rodičů s psychickými poruchami. Do této skupiny lze rovněž zařadit opomenutí v péči o dítě, které vyústí v jeho poranění či smrt. V uvedených případech dítě neprospívá, je zanedbané a vyznačuje se nedostatečným rozvojem v mnoha oblastech. (Špeciánová Š., 2003)

Fakt, že na následky tělesného týrání u nás ročně zemře 60 – 80 dětí je alarmující. U většiny tělesně týraných dětí se vyskytují trvalé následky tohoto týrání a vždy jsou tyto děti i v dospělosti psychicky poznamenané.

Psychické týrání má na citový vývoj dítěte velice nepříznivý vliv. Je nejrozšířenější a zároveň nejhůře rozpoznatelné, protože nezanechává šrámy na těle, ale na duši. Aktivní psychické týrání se vyznačuje cíleným, účelným a záměrným jednáním. Naopak pasivní psychické týrání je absence toho, co by se správně dítěti mělo dít. Nejčastěji se projevuje formou slovních útoků, kdy je dítě opakovaně upozorňováno na jeho nedostatky, obzvláště v přítomnosti dalších lidí, je zesměšňováno, je mu snižováno sebevědomí a ve výchově chybí pochvala. Dítě dospělý člověk zavrhuje a opovrhne jím. Obvykle dochází k nucené izolaci dítěte, často v domácím prostředí, je násilně kontrolováno s cílem vyvolat pocit citového ohrožení. Další formou psychického týrání je, když rodiče kladou na dítě nepřiměřeně vysoké nároky, které dítě není schopno splnit a následkem toho jsou rodiče stále nespokojeni. Tím dítě snadno nabude dojmu, že nebude pro rodiče nikdy dost dobré. (Špeciánová Š., 2003)

Systémové týrání je způsobeno systémem, který byl založen na pomoc a ochranu dětí a jejich rodin. (Špeciánová Š., 2003) Jedná se o školská zařízení, dětské domovy, soudní systém, nemocnice. Všechny tyto systémy se pro dítě mohou stát trýzniteli, pokud nejednají citlivě, diskrétně a s největší možnou péčí a podporou. Účelem těchto zařízení je podporovat dítě a jeho rodinu, umožnit jim být spolu, pokud to je možné, pokud nikoliv, informovat je v dostatečné a srozumitelné míře. Mají dítěti zaručit i právo spolurozhodovat o sobě a mají je vyslechnout. Pokud tyto systémy jednají necitlivě a

v rozporu se zájmy dítěte, jedná se o týrání.

1.2 Zneužívání

Zneužíváno může být dítě př. jako pracovní síla, k tomu však dochází nejčastěji v tzv. zemích třetího světa. Dítě pracuje v nevhodných podmínkách, za minimální plat, či jen za nedostatečnou stravu a ubytování.

V našich podmínkách se daleko častěji jedná o sexuální zneužívání. Přesná čísla však nejsou známa, protože se daří odhalit jen zlomek případů, k nejčastějšímu odhalení dojde, pokud zneužívaná dívka otěhotní, nebo při náhodné prohlídce. Pohlavní zneužívání postihuje celou rodinu, za toto chování se stydí jak zneužívané dítě (často jemu vnucena představa, že si za to může samo), tak i rodina (př. matka bere tento stav jako své ostudné selhání a raději bude mlčet a předstírat, že se nic nestalo a doufat, že na to všechny zúčastněné strany zapomenou a tím ten problém jakoby přestane existovat).

Sexuální zneužívání je nepatřičné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu, aktivitě či chování. Zahrnuje jakékoli dotýkání se dítěte se sexuálním podtextem, vykořisťování dítěte jakoukoli osobou v sexuální rovině či pohlavní styk s dítětem. Zneužitelem může být rodič, příbuzný, přítel či pro dítě cizí osoba. Sexuální zneužití se dělí na zneužití bez tělesného kontaktu (tzv. bezdotykové) a s tělesným kontaktem (tzv. dotykové). (Špeciánová Š., 2003)

1.3 Zanedbávání

Zanedbávání se vyznačuje nedostatkem péče, způsobující závažné ohrožení vývoje dítěte nebo nebezpečí pro dítě. Tělesné zanedbávání spočívá v selhání při zabezpečení tělesných potřeb dítěte (tj. výživy, ošacení, přístřeší, zdravotní péče a ochrany před ohrožením). Citové zanedbávání se vyznačuje selháním v zabezpečení citových potřeb dítěte v oblasti lásky a smyslu příslušnosti. (Špeciánová Š., 2003)

Psychické zanedbávání se u dětí projevuje hlavně v mladším věku, převážně opožděným vývojem řeči, psychomotorických a sociálních dovedností.

Dále rozeznáváme zanedbávání vzdělání, které se vyznačuje selháním v zabezpečení plných možností dítěte (tj. vytrvalé absence dítěte ve škole, dětskou práci v domácím prostředí či mimo domov). Krajním případem je izolace dítěte od lidské společnosti. Zanedbávání péče nejčastěji pozorují sousedé v místě bydliště. Užitečné informace lze získat i od pedagogů, kteří mají možnost si všimnout charakteristických projevů u dítěte, kdy zanedbané děti mají trvale hlad, nedodržují základní hygienická pravidla, mohou být chronicky unavené. (Špeciánová Š. 2003)

2. Screeningové šetření dětské kresby

Screeningové šetření dětské kresby je metoda umožňující kvalitativní i kvantitativní hodnocení dětské kresby, navíc s pomocí dotazníku. Toto šetření se využívá ke zjištění, nebo ujištění se o faktu, že jedno konkrétní dítě bylo vystaveno nějaké formě týrání. V dětské kresbě se totiž skrývají určité náznaky toho, že dítě zažilo nějaké trauma a záleží jen na bedlivém pozorovateli, zda si jich dovede všimnout. Je však velice důležité, přikládat těmto náznakům přesně takovou hodnotu, jakou mají a nezveličovat je. Například je nutné respektovat kresebné dovednosti dítěte, jeho věk i nabídnutý způsob kresby. Nelze předpokládat, že je dítě v depresi, pokud nakreslí černě obrázek, jestliže mu nabídneme jediné černou pastelku.

Navíc v některých případech tyto kresby mohou pomoci odhalit, že se jedná konkrétně o pohlavní zneužití a někdy ukáží i přímo pachatele. Dítě vnitřně cítí, že se mu děje něco, co by nemělo být a dokud nezačne své podvědomí záměrně potlačovat a své kresby uzpůsobovat tomu „jak to vypadat má“ (kolem 12 let), vkládá do nich nevědomky volání o pomoc. Dítě se ve většině případů o jakémkoliv týrání bojí či stydí mluvit. Kreslení je pro ně přirozená činnost, které se věnuje nejen s rodiči, či ve škole, ale mnohdy se jím zabaví i samo. Proto se nad svou vlastní kresbou cítí uvolněné a je schopné o ní hovořit.

Pokud dítěti nabídneme, ať nakreslí postavu člověka, většinou neuvažuje o tom, že by to mělo být ono samo, přesto mu přisuzuje určité vlastnosti a myšlenky, jako má samo, na které v náznaku může poukázat v kresbě. Pokud se navíc nad kresbou vede rozhovor o tom, kdo na obrázku je, jako o třetí osobě, dítě často vkládá právě této osobě do úst své vlastní stesky a obavy. Tím nejlépe a nejnenásilněji odkryje případné šrámy na své duši.

Do této chvíle jsme se bavili o kresbě lidské postavy. Metoda, kterou se ve své práci zabývám, se však věnuje i screeningovému šetření kinetické kresby rodiny. V tomto případě požádáme dítě o nakreslení jeho vlastní rodiny, jak každý něco dělá. Podle rozmístění postav, jejich velikosti a případného sklonu či ohraničení, lze pozorovat momentální i dlouhodobou atmosféru v rodině. I pro tyto kresby existují návody na jejich objektivní i subjektivní hodnocení. Další

variantou je tzv. začarovaná rodina, kdy dítě nakreslí každého člena své rodiny jako nějaké zvíře. Z toho lze usoudit, jaké má kdo v rodině postavení, jak dítě vnímá členy vlastní rodiny i sebe.

Pokud je podezření na nějakou formu týrání a není jasné, kde se toto odehrává, nemusíme využít jen kresbu lidské postavy nebo rodiny, ale můžeme dítě poprosit, aby tímto způsobem ztvárnilo kohokoliv ze svého okolí. Učitele ve škole, lidi ze zájmových činností, které navštěvuje, kamarády i sousedy. Na každé z těchto kreseb můžeme pozorovat, jak dítě své okolí vnímá a zda se v té které skupině cítí dobře.

Z tohoto je zřejmé, že metoda screeningového šetření dětské kresby je sice relativně snadná, ale je nutné ji dobře ovládat, abychom varovné indikátory ani nepřecenili, ani nepodcenili. Pokud hned při první kresbě a rozhovoru sice zjistíme, že něco není v pořádku, můžeme touto metodou prověřit všechny skupiny lidí okolo dítěte, od nichž potenciální riziko agrese hrozí, ale tento postup už může být docela zdlouhavý. Během své práce jsem zjistila, že kresba lidské postavy zabere dítěti v průměru sedm minut. S důkladným vysvětlením postupu, hodnocením a rozhovorem se tento čas prodlužuje a ani schopnost dítěte soustředit se není bezbřehá. Pokud má dítě kreslit kinetickou kresbu rodiny a dále učitelů a lidí ze zájmových kroužků, přestane je brzy kreslení bavit, unaví se, nebude se soustředit a tedy jeho kresby nebudou mít tak výpovědní hodnotu. Při této metodě v žádném případě nesmíme na dítě pospíchat a tlačít na něj. Pokud zjistíme známky únavy, je vhodné nechat je dokončit rozdělanou kresbu, stručně vyplnit dotazník, ale v další práci pokud možno nepokračovat. Někdy se tedy na prvním sezení nepovede odhalit příčinu traumatu či trýznitele.

Samotné hodnocení kreseb není obtížné, jen je třeba vyznat se v kresebných dovednostech dítěte, se kterým pracujeme a vědět, zda odpovídají jeho věku. Je třeba trochu citu pro dětskou kresbu a ochota zachytit a identifikovat varovné indikátory a je potřebné dobře se seznámit se zvolenou metodou hodnocení. Pro svou práci jsem zvolila metodu kvantitativně hodnocenou: metodu Hardin – Peterson (1995).

2.1 Kvalitativní hodnocení

Kvalitativní (interpretační) hodnocení vychází z prací Bucka (1948) a Machoverové (1949) Jejich využití kresby lidské postavy k odhalení psychologických a emočních informací patří k nejstarším a nejkontroverznějším ze všech asociačních technik (Palmer, 1983; Sundbert, 1961). Vycházejí z předpokladu, že dětské kresby lidské postavy prozrazují, nakolik si dítě vyvinulo představu o svém těle a fyzických aspektech jiných lidí (Machover, 1955;Palmer, 1983). Modifikací metody Machoverové je Buckův H-T-P test (1948) – dítě má nakreslit dům, strom a postavu. Tímto testem získáme informace o tom, jak dítě vnímá samo sebe a své okolí, i o jeho vyspělosti. Další kvalitativní metoda šetření dětské kresby vyvinuli Burns s Kaufmanem (1970), ta klade důraz na interpretaci činností, stylů a symbolů na obrázku, z nichž se odhaduje narušení v rodně. Metoda regresivních kinetických kreseb rodiny (Furth, 1988) vyžaduje aby dospělý nakreslil sebe a svou rodinu, když mu bylo pět let a nyní. Tyto dvě kresby se porovnají a z nich lze vyčíst, různé důležité aspekty ze života testované osoby i to, jak dřívější zážitky a zkušenosti ovlivňují chování dospělých k dětem v určitých klinických situacích. (Peterson & Rahe)

2.2 Kvantitativní hodnocení

Kvantitativní (bodovací) analýza byla poprvé vypracována na základě výzkumu Goodenoughové (1926,1928) a Harrise (1963), kteří uvedli kresbu lidské postavy do souvislosti s intelektuálními schopnosti dítěte. Jeho bodovací systémy byly založeny na vývojových úrovních a všeobecných rozumových schopnostech, společných pro velké vzorky dětských kreseb. Byla vytvořena tabulka, zachycující relativní frekvenci určitých charakteristik v kresbách normálních chlapců a dívek v různém věku. Tyto přístupy standardizovaly způsob, jakým děti dostávají pokyny pro kreslení, a položily základ pro všechny další techniky metodologie a interpretace kresby. Koppitzová (1966, 1967, 1968, 1984) zdokonalila bodovací systém Goodenoughové a upáltila jej na dětech s emočními a psychickými problémy. Kvantifikovala různé indikátory. Nejprve byla zaznamenána kvalita kresby jako celku: stínování, symetrie, velikost, tvar,

sklon a průhlednost. Za druhé byly ohodnoceny spontánně dodané nebo nezvyklé prvky kresby (například zuby, genitálie, velké ruce, mraky). Za třetí bodovala vynechání prvků, které by jinak byly typické pro kresbu lidské postavy u dítěte daného věku. Nová analýza jejích údajů (Cox, 1993) potvrdila, že podle indikátorů Koppitzové lze skutečně rozlišit plaché děti od agresivních. Validitu bodovacích systémů podle Koppitzové ověřovalo několik badatelů, kteří došli k závěru, že emoční indikátory se častěji vyskytují v kresbách lidské postavy u narušených dětí. V průběhu let se tedy systém Koppitzové stal standardem pro kvantitativní interpretaci kreseb. (Hardin – Peterson, 2002)

2.3 Vývoj kresebných dovedností

- 0-1 dítě reflexivně reaguje na vizuální stimuly. Dává si pastelku do úst, ale nekreslí.
- 1-2 přibližně ve věku 13 měsíců začne dítě poprvé čmárat klikyháky. Sleduje pohyb pastelky, která zanechává svou stopu na papíru.
- 2-4 objevují se kruhy a postupně začnou převládat. Poté začne převažovat jeden kruh. Pod spontánně namalovaným kruhem si dítě představuje nějaký objekt. První grafický symbol nakreslí obvykle někdy mezi třetím a čtvrtým rokem.
- 4-7 v tomto stadiu rozumového realismu dítě kreslí vnitřní model, nikoli to, co opravdu vidí. Dítě kreslí to, o čem ví, že to tam má být. Často vytváří průhledné obrazy, například postavy, které jsou vidět skrze zdi a trupy lodí. V tomto věku jsou kresby expresionistické a subjektivní.
- 7-12 v tomto stadiu vizuálního realismu subjektivita postupně ustupuje. Dítě kreslí to, co skutečně vidí. Lidské postavy jsou realističtější a proporcionálnější. Využití barev je konvenčnější. U kreslené postavy dítě rozlišuje pravou a levou stranu.
- 12+ s rozvojem kritických schopností se většina dětí přestane o kreslení zajímat. Vydrží pouze nadaní jedinci.

(Hardin – Peterson 2002)

3. Pracovní hypotézy

První pracovní hypotéza vychází z předpokládaného rozložení četnosti emocionální traumatizace dětí v České republice. Autorka práce předpokládá, že bude stejná, nebo velice podobná, tedy že u 20% dětí nebudou nalezeny ukazatele rizika, u 60% budou nalezeny indikátory pro nízkou míru rizika a u zbývajících 20% budou indikátory pro vysokou míru rizika.

Druhá pracovní hypotéza vychází z rozdílné rodinné konstelace a odvíjí se od domněnky autorky práce že bude převaha sourozenecké řevnivosti a dělení pozornosti rodičů mezi více dětí, než role kompenzující či podporující, ze strany sourozenců, v tom smyslu, že u dětí, které mají více sourozenců, budou identifikována rizika signifikantně častěji než u jedináčků.

Třetí pracovní hypotéza respektuje stres dětí z rozvedených rodin a formuluje očekávání, že tyto děti budou častěji identifikovány jako děti s vyšší mírou rizika, než děti z nerozvedených rodin. Zároveň tato hypotéza zohledňuje domněnku autorky práce, že děti z doplněných rodin budou častěji identifikovány jako děti s nižší mírou rizika než děti z neúplných rodin, vzhledem k předpokládanému obtížnějšímu přizpůsobení se novému partnerovi rodiče.

4. Metodika práce

Pro svoji diplomovou práci jsem si zvolila metodiku posuzování dětské kresby. Na zvolené základní škole byly s náplní a cílem práce podrobně seznámeny paní ředitelka PaedDr. Pakovou a učitelky vyučující na I. stupni. Ty byly požádány, aby dle svého subjektivního pohledu vybraly děti odpovídající věkovým požadavkům této práce a zároveň ty, u kterých se domnívají, že jejich chování by mohlo být následkem určité traumatizace. Většinou se jednalo o děti buď hyperaktivní, nebo naopak plaché a přehnaně tiché. Z celkového počtu žáků bylo vytipováno 20 dětí, z toho 5 dívek a 15 chlapců.

Pro sběr dat screenigového vyšetření emocionální traumatizace dětí byla použita metoda Hardin a Peterson (L.W. Peterson, M.E. Hardin, 1997), která je součástí přílohy této diplomové práce. Jedná se o screeningové vyšetření dětské kresby lidské postavy a kinetické kresby rodiny, kde se hodnotí přítomnost indikátorů svědčících o emocionální traumatizaci. Údaje byly získány v Základní škole (Karmelitská ulice, Praha 1), kde pro získání souhlasu školy bylo předloženo potvrzení o způsobilosti autorky této práce s dětmi.

Pedagožkami vytipované děti tvořily sledovaný soubor, o kterém je tato práce. Každé dítě nejprve individuálně zodpovědělo několik otázek týkajících se jejich rodiny – počtu sourozenců, a toho, zda jsou rodiče rozvedeni, pokud ano, tak se kterým z rodičů žijí a zda s nimi žije i současný partner jejich matky či otce. Dále bylo každé dítě individuálně požádáno o kresbu lidské postavy a během práce byly striktně dodrženy podmínky uvedené v metodice Hardin a Peterson (L.W.Peterson, M.E. Hardin 1997). Podle této metodiky byla každá vyhotovená kresbu ohodnocena, zařazena do skupiny podle vyskytujících se indikátorů a s dětmi zařazenými do 2. a 3. rizikové skupiny byl opět dle této metodiky vyplněn dotazník. Všechna hodnocení i rozhovor byl řádně zaznamenán do záznamového archu a je prezentován formou tabulek a grafů.

Výsledky dětí, které byly vyhodnocením zařazeny do 2. a 3. rizikové skupiny byly odevzdány třídním učitelkám jako zpětná vazba a tyto děti byly doporučeny

k pozorování a případným dalším testům, i dle této metody (př. kinetická kresba rodiny).

4.1 Charakteristika souboru

V tabulce č. 1 uvádím počet chlapců a děvčat ve sledovaném souboru.

V tabulce č.2 jsou uvedeny počty sourozenců dětí ve sledovaném souboru.

Z celkového počtu 20 dětí 11 nemá žádné sourozence, 4 mají jednoho bratra, 2 mají dva bratry, 3 mají sestru.

V tabulce č.3 je uveden rodinný stav rodičů dětí ve sledovaném souboru.

Čtrnáct dětí je z úplné rodiny, šest z rozvedeného manželství, z čehož 3 děti žijí sami s matkou, 1 s otcem a 2 s vlastním rodičem a jeho novým druhem (družkou).

Tabulka 1	Celkový počet	Chlapci	Dívky
Počet dětí	20	15	5
Procenta	100%	75%	25%

Tabulka 2	Celkový počet	jedináček	1bratr	2 bratři	1 sestra
Počet dětí	20	11	4	2	3
Procenta	100%	55%	20%	10%	15%

Tabulka 3	Celkový počet	Oba rodiče	S matkou	S otcem	S novým partnerem
Počet dětí	20	14	3	1	2
Procenta	100%	70%	15%	5%	10%

5. Výsledky

Pracovala jsem se souborem 20 dětí mladšího školního věku. Z toho bylo 15 chlapců a 5 dívek. V průběhu vyučování jsem každé dítě zvlášť požádala přesně dle metodiky Hardin – Petersonové o kresbu lidské postavy. Jejich kresby jsem dle použité metodiky ohodnotila a zařadila do tří kategorií: normální, nerozhodné a nutno vyšetřit, které jsem nazvala skupina 1 - 3. Dle těchto výsledků byla nadpoloviční většina dětí zařazena do kategorie normální. Přesné výsledky uvádím v tabulce č. 4 a procentuální vyjádření v tabulce č. 5 na straně 33.

Dále jsem sledovala vliv toho zda dítě má či nemá sourozence na zařazení do rizikových skupin. Tyto výsledky uvádím v tabulce č. 6 a procentuálně v tabulce č. 7 na stranách 33 a 34.

Nejvíce rizikových indikátorů měl ve své kresbě žák 3. třídy ZŠ (9 let). Podle svých slov nakreslil 10-ti letého kluka, který jde do kina a je veselý. Uvnitř je však veselý jen napůl. Nakreslil postavu s vynechanými genitálními partiemi (3 body, červený indikátor), velkýma rukama (2 body, červený indikátor) a dlouhýma nohama (1 bod, žlutý indikátor). V rozhovoru řekl, že kdyby měl tři přání, chtěl by mobil, kocoura a aby jej stále neprovokoval jeden kluk ve třídě. Na otázku zda se všechno zlepšuje či zhoršuje odpověděl že je to „furt stejný – spíš špatný“. Na otázku: Kdyby záleželo na Tobě, co bych podle Tebe měla udělat? odpověděl : „Chtěl bych být trochu chytřejší.“ Na poslední z této série otázek: Napadá Tě někdy, že bys chtěl aby se Tě lidi už přestali na tohle ptát? odpověděl: Ne.

Je třeba doplnit, že tento chlapec je jedináček a žije s oběma rodiči. Dle vyjádření třídní učitelky je tento chlapec hyperaktivní, při práci se mi však jeví jako klidný hoch, kreslí soustředěně. Je možné, že se tolik soustředí, protože neumí moc dobře kreslit, čemuž odpovídá i výsledný obrázek. Před časem přestoupil na tuto školu z jiné ZŠ, proto se cítí trochu osamoceně, navíc trochu zadržává v řeči a proto je občas terčem posměšků spolužáků. Na otázky odpovídá rychle a mluví souvisle. Jeho kresbu i rozhovor uvádím v příloze.

Ráda bych dále zmínila kresbu 10-ti leté dívky, která sice byla podle hodnocení v první skupině – tedy normální (konkrétně 0 bodů), ale v rozhovoru, který byl nad kresbou vedený, byla jedna zarážející věc. Dívka celou dobu

odpovídala normálně, tak jak se dá očekávat od dívky v jejím věku, nakreslila osmiletou holku, která je veselá i uvnitř. Jako tři přání si zvolila „žít na venkově - je tam čistý vzduch“, „mít koně“ a „aby lidi nekradli“. Na otázku: Myslíš, že se všechno zlepšuje, nebo spíš zhoršuje? odpověděla: „Zhoršujou – lidi řezají stromy a dělají továrny.“ Podle této dívky bych měla zařídit, aby nebyla auta a byly jen stromy. Dále rozhovor pokračuje vyjmenováním nejlepších částí těla („tělo – můžu s ní dělat spoustu věcí“) a nejhorší („hlava – musím si česat vlasy“). Na otázky týkající se smutku a umírání nebo chuti k jídlu odpověděla „ne“, na otázky zda je někdy tak smutná, že nemůže spát, nebo si nechce hrát odpověděla „ano“. Děsivé sny se jí nezdají. Nejhorší věcí, která by se mohla někomu stát je, že by jej někdo zabil ve spaní. Nejhorší věc, kterou může někdo provést je někomu jinému vyhrožovat. Nejhorší věc, kterou provedla je, že rozbila skleničku a nejhorší věc, která se jí stala je, že si zlomila ruku. Nikdy si nechtěla ublížit, ani netoužila po tom, že by se nechtěla narodit. Do této doby probíhalo dotazování vcelku standardně, ale její odpověď na poslední otázku mě zarazila. Na otázku: Jaká nejlepší věc se Ti stala? odpověděla: „Neviděla jsem týden tátu.“ Ujistila jsem se, že jsem se nepřeslechla a doslovnou odpověď zapsala do dotazníku. Kresbu i dotazník uvádím v příloze.

Po této odpovědi jsem se rozhodla požádat dívku o další kresbu a to o kinetickou kresbu rodiny. To je další způsob zjišťování emocionální traumatizace dětí. Podrobnosti uvádím ve 2. a 4. kapitole. I v tomto případě jsem postupovala podle metody Hardin – Peterson.

Dívka nakreslila nejprve jen matku, otce a sebe, všechny postavy jen obyčejnou tužkou a na tomto obrázku je matka částečně ohraničená a stojí zcela vlevo (pracuje jako pedikérka a uklízečka). Otec je také částečně ohraničený ze strany matky, mezi něj a sebe však dívka přikreslila vysokou bariéru z tácu a mnoha tisícikorunových bankovek (otec pracuje jako číšník). Sama sebe nakreslila u lampy a učebnic. Kromě ohraničení je otec na prvním obrázku průhledný, dívka při jeho kresbě několikrát gumovala. To všechno jsou rizikové indikátory. Mimo jiné jsou všechny postavy označeny – máma, táta, já. Dívka mě požádala, zda může namalovat ještě jednu svou rodinu, že první obrázek se jí nepovedl, protože zapoměla na babičku. Souhlasila jsem. Tento druhý obrázek je

již barevný (malovala pastelkami, které před ní ležely již dříve). Matka je opět zcela vlevo, zobrazena jak vytírá podlahu, je podtržená. Otec stojí vedle ní, je také podtržený, nad hlavou se mu vznáší volání „Číšníku“, opět je průhledný. Vedle otce je babi, která se vznáší výš než ostatní postavy, volá své psy jménem a všude kolem ní jsou přikreslené hvězdičky. Sama sedí autorka přikreslila zcela vlevo, trochu níž než ostatní a zády k pozorovateli. Zdůvodnila to tím, že se učí. Opět jsou všechny postavy pojmenovány - máma, táta, babi, já. Rizikové indikátory, které se zde vyskytují jsou: vepsaná slova, podtržení jednotlivých postav, průhlednost, gumování, vznášející se postavy, náčiní, bariéry a odstup. Celkem tedy 6 bodů, tím se obrázek zařadil do třetí skupiny, tedy podezřelý/nutno vyšetřit. Oba obrázky jsem ohodnotila podle screeningového dotazníku pro kinetickou kresbu rodiny dle Hardin – Peterson, který uvádím v příloze, stejně jako obě kresby. Poté jsem s dívkou vedla rozhovor nad kinetickou kresbou rodiny, také podle metody Hardin – Peterson. Rozhovor uvádím v příloze.

Rozhovor s touto dívkou nad kinetickou kresbou rodiny byl také neobvyklý. Vyjmenování členů rodiny bylo v pořádku, nejprve jmenovala mámu, tátu, poté sebe a pokračovala babičkou. Vyjmenovala zaměstnání svých rodičů. Na otázku Po kom z rodičů jsi? odpověděla hrdě: „Po mámě“. Na otázku: Komu z rodičů se chceš podobat až vyrosteš? odpovídá: „Mámě“, stejně odpovídá i na otázku, na koho se dítě obrátí o pomoc, pokud potřebuje udělat něco moc těžkého, odpovídá stejně. Což ovšem není tak překvapivé, vzhledem k tomu, že již tři roky žije jen s matkou. Ale na otázku: Kdo z rodiny Tě nejvíc zlobí? odpovídá: „Táta. Pořád mě lechtá a schovává mě pod peřinu. Když jsem u něj, mám pokoj s tátou.“ Na otázku Co dělají hodné maminky? odpovídá: „Neřvou na mě, se vším mi pomáhají a nezlobí se, když dostanu špatnou známku.“ A tatínkové? „Lehnou si do postele a nezlobí mámu, dávají mi penízky a pomáhají s úkoly.“ Na otázku Co dělají špatné maminky? odpovídá: „Řvou na mě, zlobí se, mají špatnou náladu.“ A tatínkové? „Zlobí maminku, hádají se, chodí do hospody a kouří.“ Z následujících otázek Z čeho mají rodiče radost? a Kvůli čemu se zlobí? vyplývá, že nejčastější spory vznikají kvůli známám. Na otázky: Co je na Tobě hezké? a Co Ti na Tobě vadí? odpovídá shodně „Nic.“ Další otázka zní: Všechny rodiny mívají občas hádky a neshody. Co mají v takovém případě dělat? odpovídá: „To

byste se měla zeptat mojí mámy, ta ví všechno. Já zalezu do pokoje.“ Na další otázku: Kdybys mohla doma něco změnit, co by to bylo? „Aby tam máma neměla kytky a aby se nehádali.“ Na otázky ohledně rodinných tajemství odpovídá že tajemství nemají a že holčičce, která by je prozradila by se nic nestalo. Tři přání jmenuje zcela stejná jako při prvním rozhovoru. Na otázku zda se vše zlepšuje či zhoršuje odpovídá také stejně, tedy že zhoršuje, protože lidé řezají stromy a dělají továrny. Poslední otázka zní: Chceš abych něco z toho, cos mi pověděla, neříkala Tvým rodičům? odpověděla: „Neříkejte jim nic.“

I v tomto rozhovoru mě velice zarazily odpovědi týkající se otce dívky, hlavně narážky na to, jak spolu u otce bydlí a jak si jej spojuje s postelí a peřinou a zmiňuje se, že dostává „penízky“. Nejvíce překvapující mi připadá dívčina úleva, že otce delší dobu neviděla, jak se vyjádřila již v prvním dotazníku. Tyto odpovědi mohou ukazovat na počínající pohlavní zneužívání, stejně však může jít o dívčinu plachost a to, že otec nechápe, že se z malé holčičky stává slečna, která i před ním pocituje stud a uvítala by trochu soukromí i v jeho bytě. Zmínka o penězích zároveň může poukazovat na to, že se otec snaží koupit si její přízeň pomocí finančních darů. Tento postup je v rozvedených manželstvích vcelku běžný. Majetnější rodič, kterému je dítě „půjčováno“, tohoto faktu využívá proti rodiči méně majetnějšímu, aby se k němu dítě více těšilo. Přesto jsem tyto poznatky sdělila třídní učitelce k dalšímu prošetření.

Ráda bych doplnila, že této dívce je 10 let, žije se svou rozvedenou matkou a nemá žádné sourozence. Dle třídní učitelky je velice tichá, spíše osamělá a proto ji vybrala do tohoto screeningu. Všechny dívčiny kresby a rozhovory uvádím v příloze.

Jako další přílohu uvádím pro porovnání kresbu 9-ti letého chlapce, ve které se nevyskytují žádné indikátory. Jedná se o jedináčka, který žije s oběma rodiči. Dle třídní učitelky je tento chlapec hyperaktivní a konfliktní. Proto jej zařadila do tohoto screeningu. Jeho kresba i rozhovor byly však zcela v pořádku.

6. Diskuse

Má první hypotéza se nepotvrdila, neboť jsem se domnívala, že rozložení četnosti emocionální traumatizace dětí ve vybraném souboru bude stejné, nebo velice podobné, jako v České republice. Nejspíš to bude tím, že pedagogové vytipovali žáky podle svého subjektivního pocitu a nemuselo se jim vždy povést pochytit děti, které mají skutečně vnitřní problém. Tento výběr byl pro mou práci nutný, neboť nebylo v mých silách provést plošné šetření a domnívala jsem se, že pedagogové své žáky dobře znají. Mohli tedy využít této práce k ověření si vlastního názoru, zda je toto či ono dítě traumatizováno. Před započítím screeningu jsem jim podala přesné informace o smyslu a rozsahu této práce a požádala je o vybrání žáků, o kterých se domnívají, že mají nějaký emocionální problém. Pokud bych mohla šetření provádět plošně, je možné, že bych se dočkala výsledkům více se přibližujícím této hypotéze vycházející z rozložení četnosti emocionální traumatizace dětí v České republice.

Další vliv mělo možná místo provádění této studie. Pravdou je, že jsem vycházela z rozložení četnosti emocionální traumatizace dětí v celé České republice, tedy ze zobecněných dat. Předpokládám, že větší míru emocionální traumatizace budou vykazovat příkladně děti v rodině s vyšším sociálním stresem, jako je nezaměstnanost rodičů. Tyto děti by se tedy mohly vyskytovat ve větší míře v oblastech s vyšší mírou nezaměstnanosti než je Praha. Dále se prokazuje, že častěji jsou emocionálně traumatizované děti ze sociálně slabších rodin a z rodin, kde rodiče mají nižší úroveň vzdělání. Je tedy možné, že v chudších částech naší republiky budou děti ve svých kresbách vykazovat více rizikových identifikátorů.

Druhá pracovní hypotéza se také nepotvrdila, což je příjemné zjištění. Domnívala jsem se, že dělená pozornost a sourozenecká řevnivost převáží nad podporující rolí ze strany sourozenců. Dle výsledků tohoto šetření však vyplývá, že vyšší míru emocionální traumatizace vykazují jedináčci. Dle mého názoru to svědčí o dobré práci rodičů dětí, které se screeningu zúčastnily, o jejich schopnosti dělit svou pozornost mezi děti stejným dílem a zajistit v rodině pohodu a vzájemnou sourozeneckou podporu.

Domnívám se, že jedináček nemá takovou možnost porovnání pochval a trestů, jako dítě s jedním či více sourozenci, tak některé tresty bere jako nespravedlivé a pochvaly považuje za nedostatečné. Snad také proto, že je zvyklý, že se pozornost rodičů cele zaměřuje na něj, vnímá problémy rodičů, které mohou tuto míru pozornosti dočasně oslabit, citlivěji. Navíc nemá sourozence, se kterým by sice mohl mít neshody, ale ke kterému by právě v této chvíli mohl najít cestu a mít u něj i oporu.

Děti mající více sourozenců bývají zvyklé částečně přebírat zodpovědnost za mladší bratry či sestry a přes občasné půtky mohou cítit jeden ve druhém oporu. Jakési spojenectví dětí proti dospělým, které je v tomto věku normální. Tento pocit sounáležitosti se navíc v méně příznivých dobách obvykle posiluje a pomáhá dítěti překonat případnou emocionální nestabilitu, nejistotu, či strach.

Ve své třetí hypotéze respektuji stres dětí z rozvedených rodin a očekávám, že tyto děti budou častěji identifikovány jako děti s vyšší mírou rizika, než děti z nerozvedených rodin. Tato hypotéza se také nepotvrdila, neboť podle tohoto screeningu vykazují vyšší míru emocionální traumatizace děti z nerozvedených rodin. Možná je to proto, že přes možnou snahu rodičů nevtahovat dítě do vlastních sporů, dítě nepohodu mezi rodiči vycítí a je z ní zmateno. Žádné manželství se neobejde bez větších či menších konfliktů, které se poté odrážejí na chování rodičů. V ideálním případě se tito snaží své spory vyřešit v klidu a bez zbytečného zatahování dětí do konfliktu. Pokud však jedna strana štvře dítě proti druhé, dítě je zmateno a cítí se nejisté. Tato nejistota v rodině, která mu má být za všech okolností útočištěm a jistotou je stresující a tím významně vzrůstá riziko emocionální traumatizace. Naopak, pokud je v důsledku rozvodu samo s jedním z rodičů, obvykle si k němu vytváří velice silné pouto, rodič má tendenci dítěti leccos odpustit, věnuje mu více svojí pozornosti a lásky. Dítě tento stav obvykle rychle přijme a někdy toho i začne lehce zneužívat. Časem se může vyvinout takřka harmonický vztah, kdy dítě má většinu pozornosti a lásky rodiče a naopak. Jediné spory, které v tomto vztahu mohou vzniknout bývají mezi rodičem a dítětem a ty nemívají v tomto věku dlouhého trvání.

Druhá část této hypotézy, tedy že děti z rozvedených rodin budou častěji identifikovány jako děti s vyšší mírou rizika, než děti z nerozvedených rodin, se potvrdila. Domnívám se, že je to proto, že když dítě projde s rodičem rozvodovým řízením, smíří se s tím, že maminka už nemá ráda tatínka a naopak a že bude žít jen s jedním z nich a druhého rodiče v lepším případě vídat, přimkne se o to více k rodiči se kterým žije a jeho nového partnera vnímá jako rušitele. Dítě si vytvoří na osamoceném rodiči určitou vazbu, často převezme částečně, dle svých možností a schopností, povinnosti chybějícího rodiče a zvykne si že díl pozornosti, který dříve patřil chybějícímu rodiči, patří jemu. Pokud se však objeví nový partner, dítě o tuto pozornost opět přijde a nyní neosamocený rodič jej již tolik nepotřebuje. Toto se domnívám, že se děje, pokud dítě žije s rodičem po určitou dobu samo. Pokud se však nový partner rodiče objeví bezprostředně po rozvodu, nebo dokonce před ním, dítě vnímá nového partnera jako nepřitele, jako někoho, kdo tatínka či maminku svedl a toho druhého odehnal. Poté dítě viní nově

příchozího z rozpadu rodiny a těžko se s tím vyrovnává. Přistěhování nového partnera do rodiny může být také vnímáno jako traumatizující děj, neboť tím je definitivně v očích dítěte narušeno soukromí rodiny, její uspořádání a vztahy. Je třeba nového partnera přivést dítěti jako staršího kamaráda, kterému je vhodné naslouchat a respektovat jej, který bude naslouchat a respektovat i dítěti a ne jako nového otce či matku. Tím se snad dá míra emocionální traumatizace z příchodu nového partnera poněkud snížit.

Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo ověření metodiky screeningového vyšetření emocionální traumatizace dětí mladšího školního věku. Ke screeningovému šetření emocionální traumatizace dětí byla použita metoda Hardin a Peterson (L.W.Peterson, M.E. Hardin, 1997). Sledovaný soubor tvořilo dvacet dětí vytypovaných pedagogem základní školy jako rizikové či ohrožené, z toho bylo 5 dívek a 15 chlapců.

Na základě získaných výsledků je možno formulovat tyto závěry:

- 1.) metoda Hardin – Peterson je spolehlivá screeningová metoda zjišťování míry emocionální traumatizace u dětí v mladším školním věku
- 2.) namátkový screening je nedostatečný, neposkytuje dostatečné množství dat pro celorepublikové použití

Na základě těchto výsledků lze formulovat tato doporučení:

- 1.) seznámit s metodou Hardin – Peterson co největší počet pedagogických pracovníků tak, aby tato metoda bylo použitelná v praxi
- 2.) plošné šetření za účelem zisku dat platných pro celou Českou republiku, aby mohla být formulovaná doporučení kompetentně použita v praxi za účelem zlepšení životních a výchovných podmínek v rodině s dětmi
- 3.) předběžně formulovaná doporučení v oblasti primární prevence

doporučení pro rodinu:

- podporovat zodpovědné rodičovství již před početím prvního dítěte
- podporovat již založené rodiny nejen na zdravotní a sociální úrovni, ale i pokračovat ve vzdělávání převážně mladých rodičů a rodičů s nižší úrovní vzdělání
- podporovat zájem i u vzdálenějších příbuzných (prarodiče) a nabízet vzdělávání formou seminářů příkladně prostřednictvím seniorských organizací (Život 90)
- podporovat helpline a další organizace pečující o dítě v tísni a obeznamovat o jejich existenci a s jejich činností veřejnost

doporučení pro školu:

- podporovat osobnost pedagoga
- podporovat pregraduální a postgraduální vzdělávání pedagoga
- podporovat dobré interpersonální vztahy na pedagogických pracovištích
- podporovat zájem pedagoga o žáka jako o jedince
- dále podporovat a rozšiřovat program Zdravá škola
- podporovat výchovu ke zdravému životnímu stylu, zařadit do učebních osnov výchovu k odolnosti před všemi druhy stresu a jeho zvládnání (do předmětů Rodinná výchova, Základy společenských věd apod.) a preventivně působit proti patologickému chování
- podporovat spolupráci mezi školou a rodinou
- podporovat spolupráci školy a dětských organizací (Pionýr, LŠU) v zájmu mimoškolních aktivit

doporučení pro společnost:

- podporovat vzdělanost
- podporovat všeobecné povědomí o právech a potřebách dítěte
- podporovat povědomí o následcích nedodržování a neuskutečňování práv a potřeb dítěte a pozitivním přínosu z jejich dodržování a uskutečňování
- podporovat resocializaci problémových
- dále podporovat program Zdravé město

Seznam použité literatury

- Peterson L.W., Hardin M.E.: Děti v tísní, Triton, Praha 1997
- Póthe P.: Dítě v ohrožení, G plus G, Praha 1996
- Vaničková E.: Tělesné tresty dětí, Grada Publishing, Praha ,2004
- Vaničková E., Provazník K., Hadj-Mousová Z.: Sexuální zneužívání dětí I. díl, Karolinum, Praha, 1997
- Vaničková E., Provazník K., Hadj-Mousová Z.: Sexuální zneužívání dětí II. díl, Karolinum, Praha, 1999
- Matějček Z., Dytrych Z.: Krizové situace v rodině očima dítěte, Grada Publishing, 2002
- Kohoutek R. a kol.: Základy pedagogické psychologie, akademické nakladatelství CERM s.r.o., Brno, 1996
- Matějček Z.: Výbor z díla, Karolinum, Praha, 2005
- Špeciánová Š.: Ochrana týraného a zneužívaného dítěte, nakladatelství Linde s.r.o., Praha 2003
- P.Říčan, D.Krejčířová a kol.: Dětská klinická psychologie, Grada, Praha 1997
- M.Svoboda (ed.) D.Krejčířová, M.Vágnerová: Psychodiagnostika dětí a dospívajících ,Portál, Praha 2001
- J.Dunovský, Z.Dytrych, Z.Matějček a kol.: Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, Grada, Praha 1995
- J.Eliot, M.Place: Dítě v nesnázích prevence, příčiny, terapie, Grada, Praha 2002

Seznam obrázků, tabulek a grafů

Tabulka č. 1	18
Tabulka č. 2	18
Tabulka č. 3	18
Tabulka č. 4	36
Tabulka č. 5	36
Tabulka č. 6	36
Tabulka č. 7	37
Tabulka č. 8	37

Seznam příloh

Příloha č. 1: Rozhovor

Příloha č. 2: Indikátory

Příloha č. 3: Rozhovor nad kinetickou kresbou rodiny

Příloha č. 4: Kresba 9-ti letého chlapce (3. skupina – 6 bodů)

Příloha č. 5: Rozhovor s 9-ti letým chlapcem

Příloha č. 6: Kresba 10-ti leté dívky (1.skupina – 2body)

Příloha č. 7: Rozhovor s 10-ti letou dívkou

Příloha č. 8: Kinetická kresba rodiny I. 10-ti leté dívky

Příloha č. 9: Kinetická kresba rodiny II. 10-ti leté dívky

Příloha č. 10: Rozhovor nad kinetickou kresbou rodiny s 10-ti letou dívkou

Příloha č. 11: Kresba 9-ti letého chlapce (bez ukazatelů rizika – 0 bodů)

Příloha č. 12: Screeningový dotazník pro dětskou kresbu lidské postavy

Příloha č. 13: Screeningový dotazník pro kinetickou kresbu rodiny

Příloha č. 1

Rozhovor

1.) *Kdybys měl/a tři přání, co by sis přála?*

1. _____
2. _____
3. _____

2.) *Myslíš, že se všechno zlepšuje, nebo spíš zhoršuje?*

3.) *Kdyby to záleželo na Tobě, co bych podle Tebe měla udělat?*

Napadá Tě někdy, že bys chtěl/a aby se Tě lidi už přestali na tohle ptát?

Rozhovor v případě pochybností

1. *Pojďme si popovídat o Tvém obrázku.* _____
2. *Je to chlapec, nebo holčička?* _____
3. *Kolik je té osobě let?* _____
4. *Co ta osoba dělá?* _____
5. *Je ta osoba na obrázku veselá, nebo smutná?* _____
6. *Je ta osoba veselá, nebo smutná taky uvnitř?* _____
7. *Jaká je nejlepší část těla?* _____
8. *Jaká je nejhorší část těla?* _____
9. *Co ta osoba na obrázku nejvíc potřebuje?* _____
10. *Je té osobě na obrázku někdy tak smutno, že by nejraději umřel/a?* _____
11. *Je Tobě někdy tak moc smutno, že ani neměl/a chuť k jídlu?* _____
12. *Je Tobě někdy tak moc smutno, že ani nemohl/a spát?* _____
13. *Je Tobě někdy tak moc smutno, že sis ani nechtěl/a hrát?* _____
14. *Zdají se Ti někdy děsivé sny? ___ A říkáš o nich někomu?* _____
15. *Co je nejhorší věc, která by se mohla někomu přihodit?* _____
16. *Co je nejhorší věc, kterou by mohl někdo provést?* _____
17. *Jakou nejhorší věc jsi provedl/a?* _____
18. *Jaká nejhorší věc se Ti přihodila?* _____
19. *Napadlo Tě někdy, že by sis chtěl/a ublížit? ___ A co jsi udělal/a?* _____
20. *Přál/a sis někdy, že by ses raději nechtěla narodit?* _____
21. *Jaká nejlepší věc se Ti stala?* _____

Příloha č. 2

Indikátory

Screeningový dotazník pro dětskou kresbu lidské postavy dle Peterson a Hardin rozlišuje celkem 28 rizikových indikátorů, které rozděluje na červené a žluté. Prvních 15 indikátorů považují za velice závažné, z toho prvních sedm za nejzávažnější. Indikátory 1-7 hodnotí třemi body, indikátory 8-15 dvěma. Následujících 13 indikátorů označují jako žluté a hodnotí je jedním (indikátor 16-20) až půl bodem (indikátor 21-28).

Jako rizikové indikátory jsou označovány následující prvky: explicitně vyvedené genitálie, zakryté genitálie, vynechané genitálie a vynechaná střední část postavy. Přičemž první ze jmenovaných indikátorů je nejsilnější ukazatel na pohlavní zneužití dětí. Indikátory pohlavního zneužití 2-4 kreslí nejčastěji starší děti, které se snaží popřít či zatajit své zneužití. Dalším rizikovým indikátorem je opouzdření kresby, které ukazuje na pocity strachu, potřebou zajistit se překážkou vůči světu, nebo se chránit. Spontánně dokreslené ovocné stromy se vyskytují u 13,6% pohlavně zneužitých dětí a pouze u 3,6% všech ostatních dětí. Nakreslená postava opačného pohlaví může odrážet sexuální zmatek nebo problém se sexuální identitou. Vnímání nakreslené osoby, náklonnost nebo nelibost. Toto jsou indikátory, které pokud se vyskytnou v dětské kresbě, hodnotíme třemi body.

Indikátory hodnocené dvěma body jsou maličká postavička, symbolizující nejistotu nebo nedostatek sil k prosazení. Dále špatné napojení částí těla nebo nakreslená obluda. Pokud vyloučíme percepční a motorické vady, zaměříme se na emoční problémy a tělesné týrání. Oříznuté ruce jako další indikátor symbolizují bezmocnost, nemožnost působit na okolní svět a ovlivnit jej. Vynechané paže nebo nohy jsou naznačením pocitu zneschopnění, bezmoci a beznaděje. Je to kvalitativně závažnější indikátor než předchozí. Symbolizuje zároveň neschopnost dostat se do určité situace nebo naopak z ní uniknout. Přikreslený či zdůrazněný pupík je indikátorem pohlavního zneužití hlavně u mladších dívek. Pilovité nebo vyceněné zuby ukazují na agresivní osobu, silnou rivalitu a jsou indikátorem tělesného týrání. Velké ruce ukazují na agresivitu a špatné ovládnutí impulsů. Poslední z červených indikátorů – průhlednost – upozorňuje na velkou narušenost nebo zmatek ve vztahu k vlastnímu tělu, poukazuje na možné pohlavní zneužití.

Děti tuto skutečnost komentují slovy : „Lidi mě mohou prokouknout, mohou skrze mě vidět.“ Vpád do soukromí „Tělo mi nepatří.“

Žlutým indikátorem hodnoceným jedním bodem je nakloněná postava poukazující na nerovnováhu. Čím větší sklon, tím větší nestabilita. Běžně se vyskytuje na kresbách dyslektických dětí, na obrázcích dětí, které přišly o někoho blízkého představuje postavu zemřelého. Dalším indikátorem jsou zdůrazněné genitálie, které se vyskytují na kresbách starších pohlavně zneužitých dětí, podobají se indikátoru zakryté genitálie, ale jsou tak často v kresbách normálních dětí, že je nelze považovat za indikátor pohlavního zneužití. Nohy přitisknuté pevně k sobě symbolizují zaraženost, neschopnost pohybu a jsou mírným indikátorem pohlavního zneužití. Odříznutý pas popírá a odmítá, „od pasu dolů nic neexistuje“. Extenze, tedy příliš dlouhé ruce a nohy ukazují na snahu držet si svět od těla a poukazuje na odtazité a podezíravé děti.

Žlutý indikátor hodnocený půl bodem je duha, která může být umným opouzdřením. Dalšími takovými indikátory jsou motýli, srdíčka a poletující ptáci, které představují snahu tvářit se vesele a spontánně je přikreslují děti s emočními problémy nebo pohlavně zneužité či tělesně týrané děti. Toto jsou ty nejjemnější dětské komunikační signály. Dospělému obrázek připadá veselý, ale ve skutečnosti jde o to, že se dítě ze všech sil snaží tvářit se vesele, šťastně a spokojeně. Déšť či mraky na obrázku znázorňují smutek či depresi. Stínování obličeje značí hanbu, depresi, úzkost nebo rozpaky nad tím, co se stalo. Jednorožci jsou mírným indikátorem zneužití, je to falický symbol. Přesto nemůže být červeným indikátorem, neboť se často vyskytuje na obrázcích normálních dětí Použijte návod k vedení rozhovoru nebo dítě požádejte o nový obrázek.

(Hardin, Peterson, 2002)

Tabulka č. 4

Počet chlapců a dívek a jejich rozložení do skupin dle míry rizika.

Tabulka 4	celkem	chlapci	dívky	procenta
Počet	20	15	5	100%
skupina 1	13	9	4	65%
skupina 2	6	5	1	30%
skupina 3	1	1	0	5%

Tabulka č. 5

Počet chlapců a dívek a jejich rozdělení do skupin dle počtu sourozenců a míry rizika.

Tabulka 5	celkem	jedináček	1 bratr	2 bratři	1 sestra
Počet	20	11	4	2	3
skupina 1	13	5	4	2	2
skupina 2	6	5	0	0	1
skupina 3	1	1	0	0	0

Tabulka č. 6

Procentuální rozložení chlapců a dívek do skupin dle počtu sourozenců a míry rizika.

Tabulka 6	celkem	jedináček	1 bratr	2 bratři	1 sestra
procenta	100%	55%	20%	10%	15%
skupina 1	65%	25%	20%	10%	10%
skupina 2	30%	25%	0%	0%	5%
skupina 3	5%	5%	0%	0%	0%

Tabulka č. 7

Počet chlapců a dívek a jejich rozdělení do skupin dle rodičů, s nimiž děti žijí, a dle míry rizika.

Tabulka 7	celkem	oba rodiče	matka	otec	nový partner
počet	20	14	3	1	2
skupina 1	13	8	3	1	1
skupina 2	6	5	0	0	1
skupina 3	1	1	0	0	0

Tabulka č. 8

Procentuální rozdělení chlapců a dívek do skupin dle rodičů, s nimiž děti žijí, a dle míry rizika.

Tabulka 8	celkem	oba rodiče	matka	otec	nový partner
procenta	100%	70%	15%	5%	10%
skupina 1	65%	40%	15%	5%	5%
skupina 2	30%	25%	0%	0%	5%
skupina 3	5%	5%	0%	0%	0%

Příloha č. 4: Kresba 9-ti letého chlapce (3. skupina – 6 bodů)

Rozhovor

1.) Kdybys měl/a tři přání, co by sis přála?

1. mobil

2. kocoura

3. aby mě pořádně neprovokoval jeden kluk ve třídě

2.) Myslíš, že se všechno zlepšuje, nebo spíš zhoršuje?

--- furt stejny - spíš špatny

3.) Kdyby to záleželo na Tobě, co bych podle Tebe měla udělat?

--- chtěl bych být o trochu chytřejší

Napadá Tě někdy, že bys chtěl/a aby se Tě lidi už přestali na tohle ptát?

--- ne

Rozhovor v případě pochybností

1. Pojďme si popovídat o Tvém obrázku.

2. Je to chlapeček, nebo holčička? kluk

3. Kolik je té osobě let? 10 let

4. Co ta osoba dělá? Ide do kina.

5. Je ta osoba na obrázku veselá, nebo smutná? veselý

6. Je ta osoba veselá, nebo smutná taky uvnitř? Tak napůl.

7. Jaká je nejlepší část těla? Ruce. Může psát a něco dělat. Nohy. Protože chodím.

8. Jaká je nejhorší část těla? Žádná

9. Co ta osoba na obrázku nejvíc potřebuje? kamarády

10. Je té osobě na obrázku někdy tak smutno, že by nejraději umřel/a? ne

11. Je Tobě někdy tak moc smutno, žes ani neměl/a chuť k jídlu? ne

12. Je Tobě někdy tak moc smutno, žes ani nemohl/a spát? ne

13. Je Tobě někdy tak moc smutno, že sis ani nechtěl/a hrát? ne

14. Zdají se Ti někdy děsivé sny? ne. A říkáš o nich někomu?

15. Co je nejhorší věc, která by se mohla někomu přihodit? Spadnout pod vlak a přijít o nohy.

16. Co je nejhorší věc, kterou by mohl někdo provést? Dát někomu nahu do cesty a rozbit mu tak hlavu.

17. Jakou nejhorší věc jsi provedl/a? Dmylem jsem vzal jednu kostku lega.

18. Jaká nejhorší věc se Ti přihodila? Spadl jsem u kamaráda na kole a rozbil si hlavu, vyflákal jsem se na kole.

19. Napadlo Tě někdy, že by sis chtěl/a ublížit? ne. A co jsi udělal/a?

20. Přál/a sis někdy, že by ses raději nechtěla narodit? ne

21. Jaká nejlepší věc se Ti stala? Stať se jsme chystali a moře rugby, smímaci jsem jel 50km na kole.

Příloha č. 6: Kresba 10-ti leté dívky (1.skupina – 2body)

Rozhovor

1.) Kdybys měl/a tři přání, co by sis přála?

1. Žít na venkově, protože je tam čistý vzduch.

2. Mít koně.

3. aby lidi nekradli.

2.) Myslíš, že se všechno zlepšuje, nebo spíš zhoršuje?

Zhoršuje, protože lidi řezají stromy a dělají továrny.

3.) Kdyby to záleželo na Tobě, co bych podle Tebe měla udělat?

Aby nebyly auta, ale jen stromy.

Napadá Tě někdy, že bys chtěl/a aby se Tě lidi už přestali na tohle ptát?

ne

Rozhovor v případě pochybností

1. Pojdme si popovídat o Tvém obrázku.

2. Je to chlapec, nebo holčička? Holka

3. Kolik je té osobě let? 8let

4. Co ta osoba dělá? Táhá křetíny.

5. Je ta osoba na obrázku veselá, nebo smutná? veselá

6. Je ta osoba veselá, nebo smutná taky uvnitř? veselá

7. Jaká je nejlepší část těla? Tělo. Můžu s ním dělat spoustu věcí!

8. Jaká je nejhorší část těla? Hlava. Musím si česat vlasy.

9. Co ta osoba na obrázku nejvíc potřebuje? křetíny

10. Je té osobě na obrázku někdy tak smutno, že by nejraději umřela? ne

11. Je Tobě někdy tak moc smutno, žes ani neměl/a chuť k jídlu? ne

12. Je Tobě někdy tak moc smutno, žes ani nemohl/a spát? ano

13. Je Tobě někdy tak moc smutno, že sis ani nechtěl/a hrát? ano

14. Zdají se Ti někdy děsivé sny? ne. A říkáš o nich někomu?

15. Co je nejhorší věc, která by se mohla někomu přihodit? Zabit ho ve speni!

16. Co je nejhorší věc, kterou by mohl někdo provést? Vyhrožovat mi.

17. Jakou nejhorší věc jsi provedl/a? Rozbil jsem skloničku.

18. Jaká nejhorší věc se Ti přihodila? Zlomilo jsem si ruku.

19. Napadlo Tě někdy, že by sis chtěl/a ublížit? ne. A co jsi udělal/a?

20. Přál/a sis někdy, že by ses raději nechtěla narodit? ne

21. Jaká nejlepší věc se Ti stala? Nevíděla jsem týden tatku.

Příloha č. 4: Kresba 9-ti letého chlapce (3. skupina – 6 bodů)

Rozhovor

1.) Kdybys měl/a tři přání, co by sis přála?

1. mobil

2. kocoura

3. aby mě pořádkem neprovokoval jeden kluk ve třídě

2.) Myslíš, že se všechno zlepšuje, nebo spíš zhoršuje?

--- furt stejný - spíš špatný

3.) Kdyby to záleželo na Tobě, co bych podle Tebe měla udělat?

--- chtěl bych být o trochu chytřejší

Napadá Tě někdy, že bys chtěl/a aby se Tě lidi už přestali na tohle ptát?

--- ne

Rozhovor v případě pochybností

1. Pojďme si popovídat o Tvém obrázku.

2. Je to chlapeček, nebo holčička? kluk

3. Kolik je té osobě let? 10 let

4. Co ta osoba dělá? Ide do kina.

5. Je ta osoba na obrázku veselá, nebo smutná? veselý

6. Je ta osoba veselá, nebo smutná taky uvnitř? Tak napůl.

7. Jaká je nejlepší část těla? Ruce. Může psát a něco dělat. Nohy. Protože chodím.

8. Jaká je nejhorší část těla? Žádná

9. Co ta osoba na obrázku nejvíc potřebuje? Kamarády

10. Je té osobě na obrázku někdy tak smutno, že by nejraději umřel/a? ne

11. Je Tobě někdy tak moc smutno, žes ani neměl/a chuť k jídlu? ne

12. Je Tobě někdy tak moc smutno, žes ani nemohl/a spát? ne

13. Je Tobě někdy tak moc smutno, že sis ani nechtěl/a hrát? ne

14. Zdají se Ti někdy děsivé sny? ne. A říkáš o nich někomu?

15. Co je nejhorší věc, která by se mohla někomu přihodit? Spadnout pod vlak a přijít o nohy.

16. Co je nejhorší věc, kterou by mohl někdo provést? Dát někomu nahu do cesty a rozbit mu tak hlavu.

17. Jakou nejhorší věc jsi provedl/a? Dmylem jsem vzal jednu kostku lega.

18. Jaká nejhorší věc se Ti přihodila? Spadl jsem u kamaráda na kole a rozbil si hlavu, vyflákal jsem se na kole.

19. Napadlo Tě někdy, že by sis chtěl/a ublížit? ne. A co jsi udělal/a?

20. Přál/a sis někdy, že by ses raději nechtěla narodit? ne

21. Jaká nejlepší věc se Ti stala? Stať se jsme chystali a moře rugby, smímaci jsem jel 50km na kole.

Příloha č. 6: Kresba 10-ti leté dívky (1.skupina – 2body)

Rozhovor

1.) Kdybys měl/a tři přání, co by sis přála?

1. Žít na venkově, protože je tam čistý vzduch.

2. Mít koně.

3. aby lidi nekradli.

2.) Myslíš, že se všechno zlepšuje, nebo spíš zhoršuje?

Zhoršuje, protože lidi řezají stromy a dělají továrny.

3.) Kdyby to záleželo na Tobě, co bych podle Tebe měla udělat?

Aby nebyly auta, ale jen stromy.

Napadá Tě někdy, že bys chtěl/a aby se Tě lidi už přestali na tohle ptát?

ne

Rozhovor v případě pochybností

1. Pojďme si popovídat o Tvém obrázku.

2. Je to chlapeček, nebo holčička? Holka

3. Kolik je té osobě let? 8let

4. Co ta osoba dělá? Táhá křetíny.

5. Je ta osoba na obrázku veselá, nebo smutná? veselá

6. Je ta osoba veselá, nebo smutná taky uvnitř? veselá

7. Jaká je nejlepší část těla? Tělo. Můžu s ním dělat spoustu věcí!

8. Jaká je nejhorší část těla? Hlava. Musím si česat vlasy.

9. Co ta osoba na obrázku nejvíc potřebuje? křetíny

10. Je té osobě na obrázku někdy tak smutno, že by nejraději umřela? ne

11. Je Tobě někdy tak moc smutno, žes ani neměl/a chuť k jídlu? ne

12. Je Tobě někdy tak moc smutno, žes ani nemohl/a spát? ano

13. Je Tobě někdy tak moc smutno, že sis ani nechtěl/a hrát? ano

14. Zdají se Ti někdy děsivé sny? ne. A říkáš o nich někomu?

15. Co je nejhorší věc, která by se mohla někomu přihodit? Zabit ho ve speni!

16. Co je nejhorší věc, kterou by mohl někdo provést? Vyhrožovat mi.

17. Jakou nejhorší věc jsi provedl/a? Rozbil jsem skloničku.

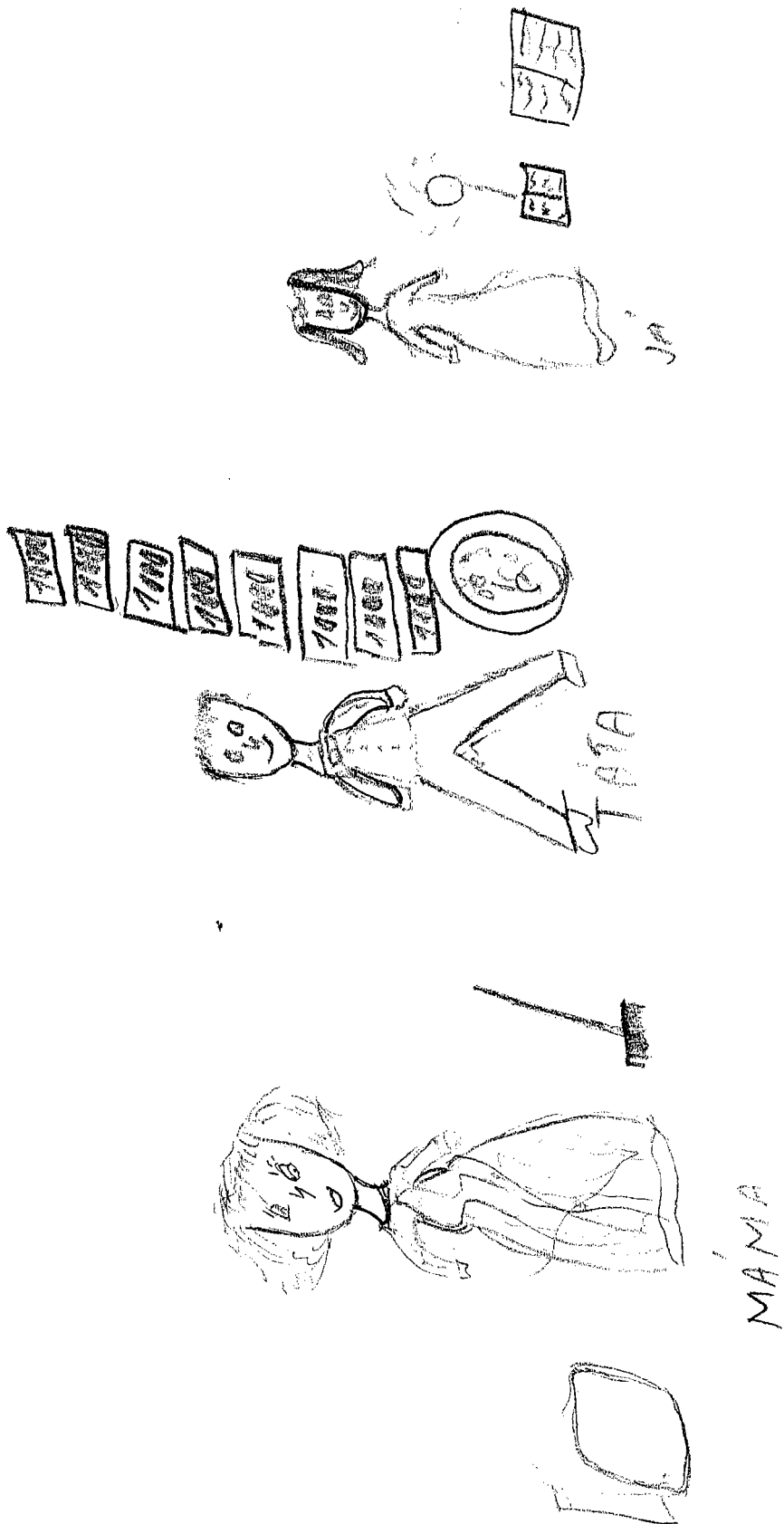
18. Jaká nejhorší věc se Ti přihodila? Zlomilo jsem si ruku.

19. Napadlo Tě někdy, že by sis chtěl/a ublížit? ne. A co jsi udělal/a?

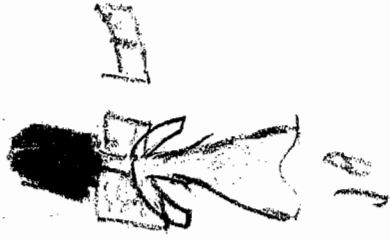
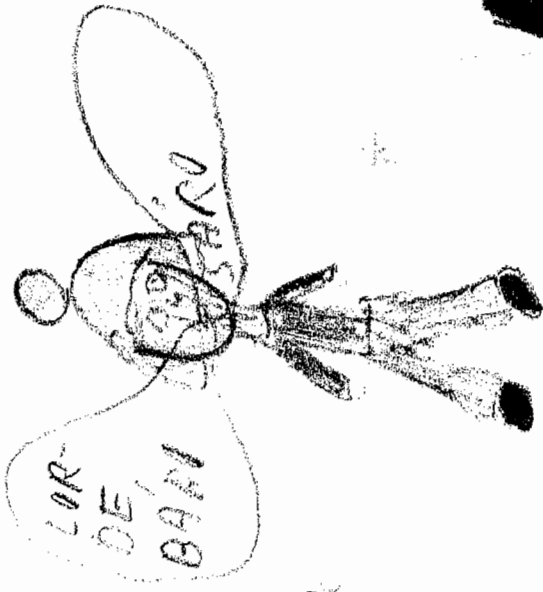
20. Přál/a sis někdy, že by ses raději nechtěla narodit? ne

21. Jaká nejlepší věc se Ti stala? Nevíděla jsem týden tatku.

Příloha č. 8: Kinetická kresba rodiny I. 10-ti leté dívky

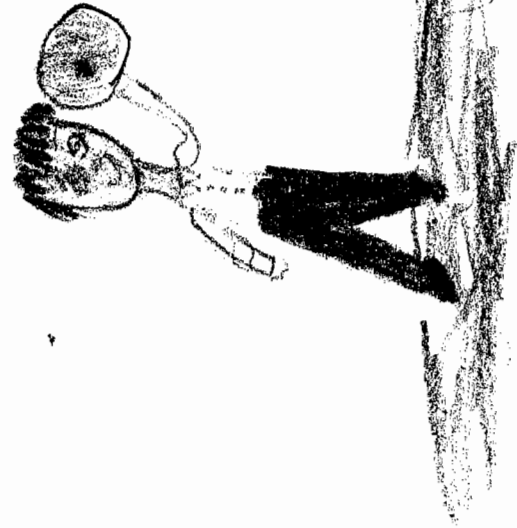

Příloha č. 9: Kinetická kresba rodiny II. 10-ti leté dívky

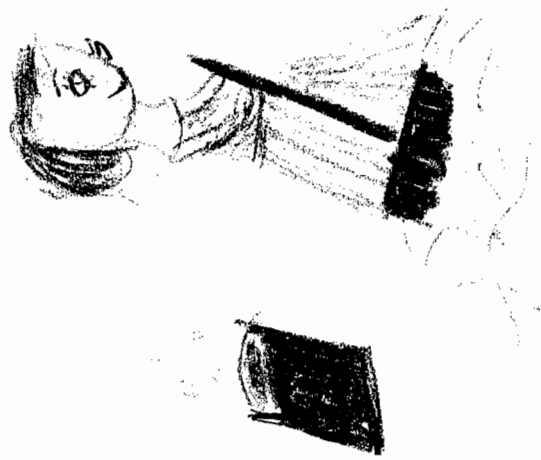

BABI

JA

TATA

MAMA

Rozhovor nad kinetickou kresbou rodiny

- 1.) Pojd'me se podívat na Tvůj obrázek. Pověz mi, kdo všechno v rodině je.

mama, tata, ja a babička
- 2.) Mají dospělí ve vaší rodině nějakou práci? Jakou?

Mama pracuje na podniku se a uklíže, tata je čteníh.
- 3.) Po kom z rodičů jsi?

Po mamě.
- 4.) Komu se chceš podobat, až vyrosteš?

Mamě.
- 5.) Pokud nějaké dítě potřebuje udělat něco moc těžkého, na koho z rodiny se obrátí o pomoc?

Na mamu.
- 6.) Kdo z rodiny Tě nejvíc zlobí?

Tata. Pořád mě ležba a schováva mě pod peřinu. Když jsem u něj malou pokoj s touto.
- 7.) Co dělají hodné maminky (hodní tatínkové)? Co dělají špatné maminky (špatní tatínkové)?

Maminky: Neřvou na mě, se vším mi pomáhají a nezlíbí se když dostanu špatnou známku.
Tatínkové: Lehnou si do postele a nezlíbí mamu, dávají mi peníze a pomáhají s úkoly.
Špatné maminky: Řvou na mě, zlobí se, mají špatnou náladu. Špatní ti: Zlobí maminku, hádají se, chodí do hospody a kouří!
- 8.) Všechny děti někdy dělají rodičům radost a jindy je zase zlobí. Já taky, když jsem byla malá. Z čeho mají tví rodiče radost? Kvůli čemu se zlobí? Co se potom stane?

Mají radost když přinesu dobrou známku, zlobí se když přinesu špatnou známku, nebo špatné vyřídění.
- 9.) Řekni mi, co je na Tobě hezkého? Co Ti na sobě vadí?

Nic, Nic
- 10.) Většina rodin mívá hádky a neshody. Co mají v takovém případ dělat?

To by se měla zeptat moji mamky, ta ví všechno. Já zalozu do pokoje.
- 11.) Kdybys mohl/a doma něco změnit, co by to bylo?

Aby tam máma neměla křeslo a aby se nehádal:
- 12.) Některé rodiny mívají tajemství. Je u vás domanejaké takové tajemství? Myslíš, že se klukovi (nebo holčičce), který/á to poví, může něco stát?

Nemáme tajemství. Nic by se jí nestalo.
- 13.) Kdybys měl/a tři přání, co by sis přál/a?

Žít na venkově, protože je tam čistý vzduch.
Kone
Aby lidi nekradli.
- 14.) Myslíš, že se všechno zlepšuje, nebo spíš zhoršuje?

Zhoršuje, protože lidi řezají stromy a dělají továrny.
- 15.) Chceš, abych něco z toho, cos mi pověděl/a, neřikala Tvým rodičům?

Neřikajte jim nic.

Příloha č. 11: Kresba 9-ti letého chlapce (bez ukazatelů rizika – 0 bodů)

SCREENINGOVÝ DOTAZNÍK PRO DĚTSKOU KRESBU LIDSKÉ POSTAVY

Jméno: _____ Datum: _____ Věk: _____

1. Explicitně vyvedené genitálie	Ano (3.0).....	Ne (0)
2. Zakryté genitálie	Ano (3.0).....	Ne (0)
3. Vynechané genitální partie	Ano (3.0).....	Ne (0)
4. Vynechaná střední část postavy	Ano (3.0).....	Ne (0)
5. Opouzdření	Ano (3.0).....	Ne (0)
6. Dokreslené ovocné stromy	Ano (3.0).....	Ne (0)
7. Postava opačného pohlaví	Ano (3.0).....	Ne (0)
8. Maličká postavička	Ano (2.0).....	Ne (0)
9. Špatné napojení částí těla/Nakreslená obluda	Ano (2.0).....	Ne (0)
10. Odříznuté ruce	Ano (2.0).....	Ne (0)
11. Vynechané končetiny (ruce a nohy)	Ano (2.0).....	Ne (0)
12. Přikreslený nebo zdůrazněný pupík	Ano (2.0).....	Ne (0)
13. Pilovité/Vyceněné zuby	Ano (2.0).....	Ne (0)
14. Velké ruce	Ano (2.0).....	Ne (0)
15. Průhlednost	Ano (2.0).....	Ne (0)
16. Nakloněná postava	Ano (1.0).....	Ne (0)
17. Zdůrazněné genitálie	Ano (1.0).....	Ne (0)
18. Nohy pevně přitisknuté k sobě	Ano (1.0).....	Ne (0)
19. Odříznutý pas	Ano (1.0).....	Ne (0)
20. Extenze/Dlouhé paže/ Dlouhé nohy	Ano (1.0).....	Ne (0)
21. Duhy	Ano (0,5).....	Ne (0)
22. Motýli	Ano (0,5).....	Ne (0)
23. Srdíčka	Ano (0,5).....	Ne (0)
24. Poletující ptáci	Ano (0,5).....	Ne (0)
25. Déšť/Mraky	Ano (0,5).....	Ne (0)
26. Stínování obličeje	Ano (0,5).....	Ne (0)
27. Jednorožci	Ano (0,5).....	Ne (0)
28. X místo očí	Ano (0,5).....	Ne (0)

Celkový počet bodů: _____

Bodování této kresby: (zaškrtněte)

 Normální (0-2) Nerozhodné (3-5) Podezřelé/Vyšetřit (6+)

Poznámky: _____

Tyto výsledky samy o sobě neznamenají diagnózu tělesného, pohlavního nebo citového zneužití. Slouží pouze jako vodítko pro další vyšetření pomocí rozhovoru s dítětem, lékařské prohlídky a soudního posudku.

© 1995 Hardin/Peterson

SCREENINGOVÝ DOTAZNÍK PRO KINETICKOU KRESBU RODINY

Jméno: _____ Datum: _____ Věk: _____

Červené značky**Žluté značky****Zelené značky****KVALITATIVNÍ****I. Celková kvalita kresby**

1. Zvláštnost/Neobvyklost	☐ Velmi zvláštní	☐ Poněkud zvláštní	☐ Normální
2. Pocit/Nálada	☐ Depresivní/Hněvivá	☐ Smíšené pocity	☐ Veselá/Spokojená
3. Uspořádání	☐ Neuspořádaná	☐ Částečně uspořádaná	☐ Uspořádaná

II. Vnímání členů rodiny dítětem

1. Velikost	☐ Velmi disproporční	☐ Částečná disproporce	☐ Proporční
2. Tvar	☐ Velmi disproporční	☐ Částečná disproporce	☐ Proporční
3. Distorze	☐ Nadměrná	☐ Částečná	☐ Žádná

III. Sebepercepce dítěte v rodinném systému

1. Velikost	☐ Velmi disproporční	☐ Částečná disproporce	☐ Proporční
2. Tvar	☐ Velmi disproporční	☐ Částečná disproporce	☐ Proporční
3. Distorze	☐ Nadměrná	☐ Částečná	☐ Žádná

Vzhledem ke komplikovanému charakteru kinetické kresby rodiny nelze zvláštnost a uspořádání kvantifikovat. Pokud kresba vykazuje přílišnou neuspořádanost (chaos) či zvláštnost, je vždy nezbytný rozhovor s dítětem, neboť tyto faktory nelze do bodovacího systému zahrnout.

KVANTITATIVNÍ**IV. Styly (Postavu označte na příslušném řádku)**

1. Opouzdření	Ano (2,0).....	Ne (0)
2. Ohraničení	Ano (2,0).....	Ne (0)
3. Vepsaná slova	Ano (1,0).....	Ne (0)
4. Rozmístění po okrajích	Ano (1,0).....	Ne (0)
5. Podržení jednotlivých postav	Ano (0,5).....	Ne (0)
6. Šrafování u horního okraje	Ano (0,5).....	Ne (0)
7. Šrafování u dolního okraje	Ano (0,5).....	Ne (0)

V. Pojednání postav (Postavu označte na příslušném řádku)

1. Průhlednost	Ano (2,0).....	Ne (0)
2. Vynechaná postava nebo sám autor(ka) kresby	Ano (2,0).....	Ne (0)
3. Jedna či více postav na rubu papíru	Ano (1,0).....	Ne (0)
4. Gumování	Ano (1,0).....	Ne (0)
5. Plovoucí/Vznášející se postavy	Ano (1,0).....	Ne (0)
6. Visící postavy	Ano (1,0).....	Ne (0)
7. Padající postavy	Ano (0,5).....	Ne (0)
8. Nakloněné postavy	Ano (0,5).....	Ne (0)
9. Neúplné postavy (vynechané části těla)	Ano (0,5).....	Ne (0)
10. Extenze/Dlouhé nohy, ruce, náčini	Ano (0,5).....	Ne (0)

VI. Činnosti s negativními aspekty (Postavu označte na příslušném řádku)

1. Sexuálně zabarvené	Ano (2,0).....	Ne (0)
2. Agrese/Zbraně	Ano (2,0).....	Ne (0)
3. Strach/Úzkost	Ano (2,0).....	Ne (0)
4. Odstup/ Izolace	Ano (1,0).....	Ne (0)
5. Obvinění/Zesměšnění	Ano (1,0).....	Ne (0)
6. Submise/Soutěžení	Ano (0,5).....	Ne (0)
7. Bariéry	Ano (0,5).....	Ne (0)

Normální (0-2) Nerozhodný (3-5) Podezřelý/Vyšetřit (6+) **Celkový počet bodů:** _____

Tyto výsledky samy o sobě neznamenají diagnózu tělesného, pohlavního nebo citového zneužití. Slouží pouze jako vodítko pro další vyšetření pomocí rozhovoru s dítětem, lékařské prohlídky a soudního posudku.

© 1995 Peterson/Hardin (Upraveno podle Burnse & Kaufmana, 1972)